

Тема 1.

Фізико-географічне положення, розміри і берегова лінія Північної Америки

Основні питання:

1. Географічне положення, розміри і берегова лінія Північної Америки.
2. Океани і моря у берегів Північної Америки.

Питання на самоопрацювання:

1. Історія відкриття, дослідження та освоєння Північної Америки.

Рекомендована література:

1. Власова Т.В. Физическая география материков (с прилегающими частями материков): Ч. 1. Евразия, Северная Америка. – М.: Просвещение, 1986.
2. Гаврилюк В.С. Північна Америка. Фізико-географічна характеристика. – К.: Вища шк., 1971.
3. Гаврилюк В.С. Природа Північної Америки. – К.: Рад. школа, 1971.
4. Физическая география материков и океанов: Учеб. для геогр. спец. ун-тов / Под общей ред. А.М. Рябчикова. – М.: Высш. шк., 1988.

1. Географічне положення, розміри і берегова лінія Північної Америки

Північна Америка – це один з двох материків, які історично, за традицією, поєднують в одну частину світу, що має назву “Америка”. Проте за природними умовами ці материки являють собою два зовсім різних світи, що обумовлено відмінностями в географічному положенні та історії розвитку. Протягом всієї геологічної історії зв’язки між Північною і Південною Америками були стійкими і розвиток природи кожного материка відбувався самостійно. Проте найбільш суттєві відмінності між материками обумовлені їх географічним положенням. Більша частина Північної Америки розміщується в холодному і помірному теплових поясах, тоді як Південна Америка лежить переважно в жаркому тепловому поясі. В Північній Америці більшу частину території займають зони тундри і лісів помірного поясу, в Південній Америці – зони екваторіальних лісів і зони саван.

Споріднює материки наявність єдиної гірської системи Кордільєр. Кордільєри є містком між двома материками, забезпечуючи обмін флорою і фауною, внаслідок чого між Північною і Південною Америками спостерігаються певні риси подібності.

За розмірами Північна Америка займає третє місце слідом за Євразією і Африкою, його площа разом з островами складає 24,25 млн. км². Материк витягнутий з півночі на південь і має довжину 8800 км, а ширину 5900 км. Крайніми точками материка є: північна – *мис Мерчисон* на півострові Бутія; південна – *мис Мар’ято* на Панамському перешийку; західна – *мис Принца Уельського* на півострові С’юорд; східна – *мис Сент-Чарльза* на півострові Лабрадор.

Берегова лінія Північної Америки сильно почленована і виділяється великою кількістю півостровів і заток. Найбільшими півостровами північного узбережжя материка є *Бутія* і *Мелвілл*. На сході материка слід відмітити півострови *Лабрадор* і *Нову Шотландію*, а серед заток – *Гудзонову*, *Св. Лаврентія*, *Мен* і *Фанді*. Затока Фанді має найвищі припливи в світі, що сягають 18 м. Найбільшими півостровами півдня материка є *Флорида* і *Юкатан*. Між цими півостровами розміщується найбільша затока материка – *Мексиканська*. Не менше розчленоване і західне узбережжя материка, де виділяються півострови *С'юорд*, *Аляска*, *Кенай* і *Каліфорнія*, затоки Аляска і Каліфорнійська.

До Північної Америки відносять найбільший острів земної кулі *Гренландія* і дуже великий *Канадський Арктичний архіпелаг*, *Бермудські*, *Багамські*, *Великі* та *Малі Антилські* острови. Лихою славою користуються Бермудські. Вірніше не самі острови, а трикутник, вершиною якого вони являються. Другою вершиною є південне узбережжя півострова Флорида, третьою – острів Пуерто-Рико.

2. Океани і моря у берегів Північної Америки

Береги Північної Америки омивають води трьох океанів: Північного Льодовитого, Атлантичного і Тихого. Всі моря Північного Льодовитого океану, що омивають материк з півночі (море Бофорта, море Баффіна, Гренландське море), мають низькі температури води протягом всього року ($+10^{\circ}\text{C}$ і нижче). Протоки і затоки між островами Канадського Арктичного архіпелагу більшу частину року забиті льодом. Навіть в літній час там лютують сніжні шторми і стоять густі тумани.

Найбільшою з цих заток є Гудзонова, яка, як і однойменна протока, отримала свою назву на честь їх першовідкривача Г. Гудзона, який в 1610 році пройшов через протоку і досяг затоки. Значна величина затоки, а також те, що вона дуже глибоко вдається в суходіл, істотно впливають на формування клімату в тих частинах материка, які прилягають до затоки. Взимку повітряні маси над затокою мають найбільш низьку температуру, яка зареєстрована на цій широті для всього континенту. Температура поверхневих шарів води на протязі 7-8 місяців не піднімається вище 0°C , а в серпні дорівнює лише $+3^{\circ}\text{C}$ на півночі затоки і $+9^{\circ}\text{C}$ на півдні. Тому часто район Гудзонової затоки називають “американською коморою холоду”.

Затоки і бухти Атлантичного океану біля північно-східного узбережжя материка (Святого Лаврентія, Фанді, Мен, Делавер та ін.) майже цілком знаходяться в межах материкової відмілини і славляться високими припливами. В затоці Фанді припливи досягають максимальної на Землі висоти –18 м. Навколо Бермудських островів розміщується одне із найбільш загадкових морів земної кулі – Саргасове море, що отримало свою назву внаслідок величезних накопичень саргасових водоростей, що плавають на його поверхні. Довгий час ці

води Атлантики з великою кількістю водоростей викликали забобонний страх у моряків, які вважали їх пасткою для суден.

У південно-східних берегів Північної Америки розміщуються два великих і глибоких (понад 5000 м глибиною) морських басейни – Мексиканська затока, яка за всіма ознаками є морем, але зберегла колись невдало отриману назву, і Карибське море. Їх називають Американським середземним морем. Мексиканська затока лежить між півостровами Флорида і Юкатан, островом Куба і материком і з'єднана з Атлантичним океаном Флоридською протокою. Карибське море відділене від океану ланцюгом Великих і Малих Антильських островів і з'єднане з Мексиканською затокою Юкатанською протокою. Глибина улоговини Карибського моря сягає 5000 м. Але найбільша глибина дорівнює 7680 м і знаходиться вона майже посередині жолоба Кайман, що простягнувся від Гондураської затоки до південного узбережжя острова Куба. Іноземні географи відносять до Американського середземного моря ще і Багамське море, що розміщується між південною частиною півострова Флорида, Багамськими островами і північними берегами островів Куба і Гаїті. З Карибським морем воно з'єднується Наветреною протокою, що розділяє острови Куба і Гаїті.

Висока температура води є, мабуть, найбільш характерною особливістю атлантичних вод біля південно-східних берегів Північної Америки на відміну від вод морів Атлантичного океану, що омивають материк з півночі і північного сходу. Американське середземне море називають “коморою тепла Атлантики”. Саме в цих морях зароджується найпотужніша тепла течія земної кулі – Гольфстрім. Гвіанська течія і одна з гілок Північної Пасатної течії проникають через Карибське море і Юкатанську протоку в Мексиканську затоку і викликають там значне підвищення води порівняно з океаном. Надлишок води в басейні виливається крізь Флоридську протоку в Атлантичний океан і формує могутню течію Гольфстрім, яка йде вздовж східного узбережжя материка на північний схід. На широті Нью-Йорка, в районі Ньюфаундлендської банки, Гольфстрім відхиляється під дією обертання Землі на схід і уходить к берегам Європи під назвою Північно-Атлантичної течії. При виході із Флоридської затоки ширина Гольфстріму сягає 75 км, глибина – 700 м, а швидкість течії складає 6-10 км на годину. Середня річна температура води на поверхні течії +26⁰С.

В районі острова Ньюфаундленд назустріч Гольфстріму з півночі рухається холодна Лабрадорська течія, яка відтісняє від берегів материка теплі води Гольфстріму. Холодні води Лабрадорської течії приносять з півночі айсберги, які зустрічаються приблизно до 43⁰ пн. ш. і у сполученні з характерними для цієї частини океану туманами являють значну небезпеку для судноплавства. Саме тут у зіткненні з айсбергом загинув славнозвісний “Титаник”.

З іншого боку, сходження теплих і холодних вод сприяє розвитку мікроорганізмів і багатству риб, які харчуються цими мікроорганізмами. Особливо славиться в цьому відношенні Ньюфаундлендська банка.

Тихий океан, який омиває Північну Америку з заходу, не створює біля узбережжя материка великих морів, за виключенням Берингова моря, що розміщується між Євразійським і Північно-Американським континентами і відокремлений від океану Алеутськими островами. Смуга материкової відмілини неширока і майже скрізь на порівняно незначній відстані від материка в Тихому океані переважають великі океанічні глибини (3000-4000 м). Тому висота припливів на відкритому узбережжі не перевищує 1-2 м і лише в Каліфорнійській затоці, яка дуже глибоко вдається в суходіл, вона сягає 7-9 м.

Біля північно-західного узбережжя материка несе теплі води Алякинська течія, що є подовженням Північно-Тихоокеанської теплої течії, яка в свою чергу є подовженням Куросіо – аналога Гольфстріма. Проте вона не настільки потужна, як Гольфстрім. Швидкість Алякинської течії складає 1-2 км/год, а температура води в лютому $+2\dots+7^{\circ}\text{C}$. Але цього достатньо для перешкодження замерзанню прибережних вод Аляски.

Від 40° пн. ш. на південь, вздовж Берегових хребтів і узбережжя Каліфорнійського півострова, прямує могутній потік холодної Каліфорнійської течії. Це обумовлює нетипово низькі температури води (на поверхні океану до $+12^{\circ}\text{C}$) в субтропічних і тропічних широтах і дуже впливає на природні умови Тихоокеанського узбережжя Північної Америки в цих широтах.